

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Hercegovačko – Neretvanska županija
OPĆINA PROZOR – RAMA

Služba za razvoj, poduzetništvo, obrt i financije

Prozor-Rama, Kralja Tomislava bb, tel.: 036 771 912 ; fax : 036 771 342, e-mail: razvoj@prozor-rama.org

**INFORMACIJA O STANJU I RAZVOJNIM MOGUĆNOSTIMA TURIZMA
NA PODRUČJU OPĆINE PROZOR-RAMA**

Prozor-Rama, travanj 2022. godina

UVOD

1. Uvodne napomene

Turizam (engl. *tourism*), ukupnost je odnosa i pojava koji proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako je takvo putovanje poduzeto radi odmora i uživanja te se njime ne zasniva stalno prebivalište i ne poduzima se neka gospodarska djelatnost; gospodarska djelatnost koja obuhvaća turistička kretanja i sve odnose koji proizlaze iz takvih kretanja. U jednoj od prvih definicija (1905.) turizam se opisuje kao pojava modernoga doba, izazvana povećanom potrebom za odmorom i promjenom klime, probuđenim i njegovanim smislom za ljepote krajolika, radosti i užitak boravka u slobodnoj prirodi. Danas je u većini zemalja prihvaćena opća koncepcijska definicija turizma Svjetske turističke organizacije (UNWTO, 1999) prema kojoj turizam uključuje sve aktivnosti proizašle iz putovanja i boravaka osoba izvan njihove uobičajene sredine ne dulje od jedne godine radi odmora, poslovnog putovanja i drugih razloga nevezanih uz aktivnosti za koje bi primili ikakvu naknadu u mjestu koje posjećuju.

Turizam općenito je značajan gospodarski izvozni proizvod i pruža velike mogućnosti zapošljavanja stanovništva različitog profila zanimanja i dobnih skupina.

Naime, turistički trendovi u svijetu sve više pokazuju promjenu ponašanja turista koji nastoje doživjeti što je moguće više različitih iskustava tijekom putovanja.

Općina Prozor-Rama posjeduje raznolik i očuvan prirodni i kulturni turistički potencijal što je veliko bogatstvo koje se mora očuvati i zaštititi kako bi u dugoročnom vremenskom razdoblju pridonosio razvoju turizma.

Povezivanjem djelatnosti turizma, poljoprivrede, tradicijskih obrta odnosno poticanja alternativnih proizvodnji i zanimanja na obiteljskim gospodarstvima moguće je stvoriti specifičnu ponudu kroz koju mogu oživjeti ruralna područja i smanjiti se nezaposlenost ruralnog prostora.

Sve upućuje na to da općina Prozor-Rama mora imati novi, suvremeni i vrlo ambiciozni odnos prema ovoj oblasti.

STANJE U OBLASTI TURIZMA

2. Zakonodavni okvir za oblast turizma

Kao i mnoge druge oblasti, i turizam u BiH, napose u Federaciji BiH, ima neuređen zakonodavni okvir.

Ustav FBiH je utvrdio da oblast turizma ima podijeljenu, odnosno zajedničku nadležnost između federalne i županijskih razina.

Presudom Ustavnog suda FBiH iz 2014. godine utvrđeno je da Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u FBiH (Sl. novine FBiH br:19/96 i 28/03) nije suglasan sa Ustavom FBiH. Zakon je, nakon prijelaznog perioda od 6 mjeseci, konačno prestao važiti 03.01.2015.

Nakon te presude, otpočeo je proces izrade novog Zakona, usuglašenog sa Ustavom FBiH. Od Vlade FBiH utvrđen je nacrt novog Zakona i prihvaćen od Parlamenta FBiH još 2016. godine. Do sada nije utvrđen prijedlog novog Zakona, te je ta oblast do danas neregulirana na federalnoj razini.

HNŽ/K donijela je svoj Zakon o turističkoj djelatnosti (Narodne novine HNŽ/K br: 3/11), kao i Zakon o turističkim zajednicama i unaprjeđenju turizma u HNŽ/K (Narodne novine HNŽ/K br: 6/00). Na području HNŽ/K djeluje Turistička zajednica HNŽ/K koja je ustanovljena temeljem federalnog zakona koji je u međuvremenu proglašen suprotnim Ustavu FBiH. Postojeći propisi o turističkim zajednicama prepoznaju samo turističku zajednicu županija i ne otvara mogućnost da se u općinama i gradovima formiraju te institucije.

Skupština Hercegovačko-neretvanske županije (HNŽ) na sjednici krajem 2021. godine raspravljala je i o Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o turističkim zajednicama u HNŽ, te je uz dosta amandmana odlučeno da se izjašnjavanje obavi na nekoj narednoj sjednici Skupštine. Zakonskim prijedlogom omogućeno da se reaktiviraju turističke zajednice koje su svoj rad zamrznule 2003.

godine kao posljedicu Izmjena i dopuna federalnog Zakona koji je presudom Ustavnog suda stavljen izvan snage. Ovim zakonskim prijedlogom omogućiti će se ponovno aktiviranje ranijih i formiranje novih turističkih zajednica koje u to vrijeme nisu postojale.

Sve navedeno govori o činjenici da je zakonodavni okvir u oblasti turizma neuređen i predstavlja kočnicu turističkom razvoju.

3. Strateški dokumenti od značaja za turizam u općini Prozor-Rama

Prostorni plan općine Prozor – Rama 2010.-2020.: Prostornim planom općine Prozor-Rama za vremensko razdoblje 2010.-2020.god. utvrđeno je da ugostiteljsko turistički sadržaji svakako moraju biti sukladni sa prostornim razmještajem prirodnih, kulturnih i ostalih vrijednosti na kojima će se bazirati razvitak pojedinih vidova turizma, kao i sukladni sa ostalim ograničenjima od značaja za obavljanje tih djelatnosti (zaštita od devastacije, klimatski uvjeti, karakteristike reljefa, važeća zakonska regulativa itd.).

Prostorni Plan Općine pruža strateški i prostorni okvir za razvoj turizma na području Općine, a njegove postavke dalje se razvijaju kroz izradu prostornih planova uređenja. Shodno tome djelatnosti i prateće sadržaje vezane uz turizam treba planirati na sljedećim prostorima:

- Draševu na planini Raduši (kako je prikazano u grafičkom prilogu Prostornog plana),
- Planina Makljen uz korekcije Prostornog plana posebnog područja Makljen iz 1982.godine (prikazano u grafičkom prilogu Prostornog plana),
- Lokacija Jaklića staje gdje je moguće planirati rekonstrukciju postojećih objekata u etno selo,
- Lokacija samostana na Šćitu,
- Ramsko jezero kao cjelina
- Kroz posebne tematske staze

Strategija razvoja općine Prozor – Rama 2011.-2020. sa važenjem mjera i aktivnosti i u 2021.: Implementacijom Strategije razvoja općine Prozor-Rama za razdoblje 2011.-2020.god., uz važenje mjera i aktivnosti i u 2021. godini, konkretno u okviru sektorskog plana ekonomskog razvoja, definiranim Programom razvoja i unapređenja turizma, te provedbenih mjera dobar su temelj za stvaranje preduvjeta za razvoj turističkog proizvoda i čitavog niza aktivnosti koje turistički radnici i stanovništvo ovog kraja mogu ponuditi potencijalnim gostima.

Mjera 3.1. Priprema prostorno – planske dokumentacije za izgradnju turističke infrastrukture:

OV je donijelo odluku o izmjenama i dopunama Prostornog plana Općine Prozor-Rama za razdoblje 2010-2020. god.

Na OV usvojena odluka o izmjenama i dopunama Regulacijskog plana centar Prozor 2015.-2020.god.

U izradi je Regulacijski plan Pograđe i Regulacijski plan turističke zone Šćit

Mjera 3.2. Poboljšanje i proširenje turističkih sadržaja i smještajnih kapaciteta je u fazi realizacije

Mjera 3.3. Međuopćinsko uvezivanje za moguće turističke aktivnost je u fazi realizacije

Mjera 3.4. Promidžba turističkih potencijalna je završena aktivnost.

U cilju implementacije Strategije razvoja općine Prozor-Rama za period 2011. - 2020.godine, Odlukom o usvajanju Strategije razvoja općine Prozor-Rama 2011.- 2020. godine, broj:01-06-3750/11 od 21.12.2011.(Službeni glasnik Općine Prozor-Rama broj:6/11), Općinsko vijeće općine Prozor-Rama usvaja i plan provedbe, praćenja, ocjenjivanja, ažuriranja i pribavljanja sredstava za implementaciju Strategije iz čega je vidljivo da su sve mjere u fazi realizacije.

Pristupa se izradi nove Strategije razvoja općine Prozor-Rama za razdoblje 2021.-2027.godine kao temeljnog planskog dokumenta, u kojoj će definirati novi Projekti i mjere za razvoj turizma na području naše općine. Strategija razvoja općine Prozor-Rama je nastavak kontinuiteta u izradi strateško-planskih dokumenata općine Prozor-Rama s obzirom na završetak razdoblja važenja Strategije razvoja općine Prozor-Rama za razdoblje 2011.-2020.(21.) godine i do njenog usvajanja primjenjivat će se mjere, projekti i programi iz Strategije razvoja općine Prozor-Rama za razdoblje 2011.-2020(21).godine.

4. Kulturne znamenitosti

Nacionalni spomenici:

Džamija u Lizopercima sa mektebom i haremom-graditeljska cjelina

Arheološko područje i ostatci Stare tvrđave u Prozoru

Franjevački samostan i Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Šćitu- kulturni krajolik i područje

Spomenik na Makljenu- graditeljska cjelina.

Na privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, za koje su također propisne mjere zaštite, nalaze se:

Sahat kula- Prozor

Čaršijska džamija -Prozor

Zavod za zaštitu kulturno-povijesne baštine Hercegovačko-neretvanske županije registrirao je cijeli niz dobara na prostoru općine Prozor-Rama, dobra su pobrojana i kategorizirana po povjesnim periodima (Prapovijest, Antika, Srednji Vijek), a grafički su prikazana na karti broj 6. Prostornog plana Općine.

5. Prirodne ljepote

-Ramsko jezero

-Jablaničko jezero

-Vodopad na Dugama

-Raduška lednjačka jezera

-Planine (Raduša, Ljubuša, Vran, Makljen)

-Kanjon Volujak

-Flora i Fauna

6. Turistička odredišta

- Etnografski muzej Franjevačkog samostana Rama-Šćit

- Kuća Mira s umjetničkom galerijom na Šćitu,

- Divin dom Zahum,

- Kula Studenac u Prozoru,

- Džamija Liziperci,

- Ramsko jezero,

- Rijeka Rama,

- Jablaničko jezero,

- Planinska izletišta Makljen, Draševo, Idovac, Dobro polje, Volujak, Klek, Ljubuša, Vran,...

7. Nematerijalna kulturna baština

Kao pojam obuhvaća: prakse, predstave, izrazi, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost.

Općina Prozor – Rama ima izvrsne vrijednosti koje se mogu smatrati i zaštititi kao nematerijalna kulturna baština. Odnosi se to na cijeli niz običaja, pjesama, napjeva, narodnih nošnji, ukrašavanja osoba tetoviranjem križa i brojnih drugih nematerijalnih vrijednosti.

MOGUĆNOSTI RAZVITKA TURIZMA NA PODRUČJU OPĆINE PROZOR - RAMA

8. Mogućnosti razvoja

Obzirom na tradiciju i organiziranje građana u brojna udruženja, sadašnji rad u turizmu se ipak svodi na entuzijaste koji ulažu velike napore da bi se iskoristila prirodna ljepota ovih krajeva i resursi sa kojima raspolaže ova općina više su nego dobar temelj za razvoj turističkog proizvoda, te čitav niz aktivnosti koje turistički radnici te stanovništvo ovoga kraja može ponuditi potencijalnim

gostima. Mogućnosti imamo za čitavim nizom aktivnosti na pojedinim mjestima za odmor po pojedinim dionicama, na kojim se mogu nuditi domaći proizvodi počevši od proizvoda poljoprivrede i voćarstva, do stočarskih proizvoda i prerađevina iz kućne radinosti danas popularno nazvano "etno turizam". Ovakve aktivnosti podrazumijevaju izradu propagandnog materijala, edukaciju stanovništva i turističkih radnika, uređenje transverzale te izradu prepoznatljivih turističkih suvenira karakterističnih za ovo područje. Izrada turističkog proizvoda Općine traži zajednički rad javnog i nevladinog sektora, a dobro je došao i svjež kapital ovdašnjih ili inozemnih ulagača koji bi svoj biznis mogli temeljiti na razvoju turizma Općine kroz:

Stacionirani turizam

Prozor-Rama u sadašnjem trenutku ima određenih mogućnosti za stacionarni turizam (boravak od najmanje tri dana i više), za ovu djelatnost smještaja u našoj općini registrirana su 3. objekta sa ukupno 54 postelje u 25 smještajnih jedinica (soba odnosno apartmana). Osim registriranih objekata za ovu namjenu, postoje smještajni kapaciteti i u drugim ugostiteljskim objektima, kao i smještaj u domaćinstvima. Kod domaćinstava postoji dosta zainteresiranih za registraciju ugostiteljskih usluga u domaćinstvu i na OPG, ali zbog strogih kriterija i propisanih zakonskih obveza ne pristupaju registraciji smještaja. Općina Prozor – Rama upućivala je inicijative za izmjena i dopune zakona koja će ovu oblast pojednostaviti i omogućiti lakšu registraciju.

Veći značaj za duži boravak gostiju ima stabilnost kote vode Ramskog jezera. Naime, često kota jezera tijekom ljetnog perioda, dakle u najznačajnije doba za turizam, ima brzi opadajući trend. Jezero postaje teško pristupačno i manje atraktivno. Poduzimane su inicijative za stabilniju kotu Ramskog jezera, ali one do sada nisu naišle na razumijevanje elektroprivrednog sektora koji upravlja razinom vode ovog jezera.

Izletnički turizam

Prozor-Rama ima velikih mogućnosti za razvoj izletničkoga turizma, koji se razvija u posljednjih dvije do tri godine posebno u vidu jednodnevnih posjeta Etnografskom muzeju i umjetničkoj galeriji u sklopu Franjevačkog samostana na Šćitu i Ramskom jezeru. To se ponajprije odnosi na organizirane jednodnevne izlete turista i školske djece s područja Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Stoga treba napraviti izletničke programe i ponude, te razviti suradnju s turističkim agencijama, biroima i turoperatorima kako bi se ova vrsta turizma bolje organizirala i za eventualne jednodnevne izlete za hodočasnike koji posjećuju Međugorje, ali i druge vidove organiziranih posjeta ovom kraju.

Tranzitni turizam

Tranzitni turizam teško je pratiti i definirati, ali činjenica da kroz općinu prolazi magistralna cesta M16.2 kojom u ljetnim mjesecima prolazi značajan broj turista na put prema Jadranskom moru i činjenica da imamo Ramsko i Jablaničko jezero, kao i druge prirodne i kulturne sadržaje otvara mogućnost za razvoj ove vrste turizma. Promocijom i izgradnjom neophodnih sadržaja, prije svega izgradnja autokampova na obalama jezera i na Makljenu uz magistralnu cestu M16.2, svakako bi samo po sebi dovelo i do značajnijeg razvoja drugih oblika turizma.

Sportsko rekreacijski turizam

Mogućnosti za razvoj sportsko-rekreacijskoga turizma na području naše općine su dosta velike. U razdoblju zime, zbog povoljnih klimatskih prilika i planina koje okružuju prostor općine postoje značajni resursi za izgradnju kapaciteta za razvoj zimskog turizma. Trenutno na području općine djeluju udruge koje se aktivnije bave razvojem sportsko-rekreacijskoga turizma: Veslački klub „Rama“, Lovačko društvo „Vepar“, SRTD „Ramske vode“, HPD „Rama“, Biciklistički klub „Ventus“, udruga „Rama u srcu“, a doprinose i drugi sportski klubovi i udruge.

Ruralni turizam

U suvremenoj eri zasićenja nekim uobičajenim oblicima turizma, s tendencijom odmaka od odredišta masovnog turizma i prenapučenih mjesta, ruralni turizam sve više dolazi do izražaja. U našoj općini i ovom području također postoji određena razina turističke ponude.

Lovni i ribolovni turizam

Iako se neuređenost i neučinkovitost države značajno osjeti na području očuvanja prirodnih vrijednosti, još uvijek na području općine obitavaju brojne vrste divljači, a ribolovne vode su bogate ribljim fondom, što je odlična prilika za daljnji razvoj lovnog i ribolovnog turizma. Gospodarenje ribolovnim područjem provodi SRTD „Ramske vode“. HNŽ/K nije još uvijek donijela odluku o lovištima na području općine Prozor – Rama, te Lovačko društvo „Vepar“ gospodari slijedom ranije stečenih prava. Važno je napomenuti da Lovačko društvo „Vepar“ raspolaže sa deset lovačkih domova – kuća smještenih na najljepšim dijelovima općine koje mogu pružati usluge smještaja potencijalno važnoj lovačkoj klijenteli.

Kulturni turizam

Općina Prozor –Rama sa svojom kulturno povijesnom baštinom ima značajne potencijale i za razvoj kulturnog turizma. Uz kvalitetnu promidžbu i animaciju može se računati na povećanje iskorištenosti turističkih mogućnosti na ovom području. Muzej Franjevačkog samostana Rama-Šćit, postavljen u starom samostanu, jedinstvena je građevina u BiH. Postojao je još prije dolaska Turaka u Ramu kao samostan i crkva sv. Petra i Pavla. U etnografskom muzeju na Šćitu predstavljen je život stanovnika ramskoga kraja. Na dvije etaže postavljeni su izložci starih zanata, gospodarstva, prijevoznih sredstava, stambene kulture. Treća etaža predstavlja tekstilnu radinost - proces proizvodnje tradicionalne odjeće i obuće i sve vrste proizvoda u uporabi. Tu je i fratarska samostanska ćelija - soba fra Jeronima Vladića. Četvrta etaža predstavlja floru sa stotinjak najčešćih biljaka s nazivima i osnovnim karakteristikama, kao i faunu - porodice životinja u punoj životnoj formi. U dvorištu Franjevačkog samostana na Šćitu nalaze se vrijedne umjetničke skulpture: *Ramski križ* i *Spomen obilježje ramskim žrtvata*, te *Ramska majka* od akademskog kipara Mile Blaževića; *Posljednja večera*, *Diva Grabovčeva* i *Gospina vrata* od akademskog kipara Kuzme Kovačića. Na Kedžari i Zahumu se također nalaze skulpture *Dive Grabovčeve*. Netko je s pravom prozvao samostansko dvorište na Šćitu "Galerijom na otvorenom". U samostanu i Kući mira nalazi se vrijedna kolekcija slika (Josip Bifel: freska) i mozaika koji čine pravu galeriju.

Na kružnom toku kod južnog ulaza u Prozor postavljena je velika skulptura „Tvrtkov biljeg“, rad akademskog kipara Petra Dolića. Skulptura bosanskog kralja Tvrtka, rad poznatog hrvatskog akademskog kipara Kuzme Kovačića postavljena je ispreda nove zgrade Općine. Postavljene su i umjetničke slike koje krase novu općinsku vijećnicu i druge prostore u novoj zgradi Općine.

Agroturizam

Razvojem agroturizma stvara se tržište za razvoj visokokvalitetne tradicijske poljoprivredno-prehrambene proizvodnje, što otvara prostor za dodatno zapošljavanje u poljoprivredi direktno, te u drugim sektorima indirektno. Agroturizam čuva prirodna i tradicijska bogatstva na kojima stvara jedinstvenu, autentičnu ponudu te mogućnost dugoročnog razvoja, osobito ruralnih krajeva s negativnim gospodarskim i demografskim trendovima.

Komplementarni turizam (kongresni, poslovni, ekološki, alternativni)

U suvremenoj turističkoj ponudi ne treba zanemariti ni specifične vrste turizma, kao što su kongresni, poslovni, alternativni, avanturistički, ekološki i sl. Prozor-Rama kao otvorena sredina, bez industrijskih onečišćenja, ima komparativnih prednosti i mogućnosti na tom polju.

Potrebno je naglasiti i postojanje arheoloških nalazišta koja u općini Prozor – Rama nisu detaljnije istraživana u novije vrijeme izuzev lokaliteta Gradac kod Ljubunaca –Uzdola, općina Prozor-Rama, a po mišljenjima mnogih jesu iznimno vrijedna i obećavajuća, što predstavlja potencijal za turističku aktivnost.

Slično se može zaključiti i za postojanje određenih geoloških specifičnosti koje uz pomoć entuzijaste – profesora iz Srednje škole u Prozoru polako iznose javnosti i izazivaju sve veće zanimanje.

Na sličan način mogu se obrazložiti i mogućnosti drugih vrsta turizma povezanih sa specifičnim aktivnostima i događajima koji su karakteristični za općinu Prozor – Rama.

RAZVOJNE MOGUĆNOSTI I AKTIVNOSTI U OBLASTI TURIZMA U OPĆINI PROZOR – RAMA

9. Projekti, aktivnosti i mjere na poboljšanju stanja u oblasti turizma

9.1. Arheološka istraživanja na lokalitetu Gradac u Uzdolu u općini Prozor-Rama

Općina Prozor - Rama, uz suglasnost Zavoda za zaštitu kulturno povijesnog naslijeđa, do sada je provela četiri faze istražnih radova na arheološkom nalazištu Gradac kod Ljubunaca - Uzdola, općina Prozor – Rama. Prva faza istražnih radova obavljena je u periodu 10.5. - 1.6.2017. godine, pod stručnim vođenjem prof. Snježane Vasilj, a o navedenim radovima sačinjen je Elaborat.

Prva faza pokazala je da se radi o veoma zanimljivom lokalitetu arheoloških istraživanja. Pronađena je rimska cisterna koja po svojoj veličini i kvaliteti gradnje upućuje da se radi o važnom i velikom rimskom naselju.

Između različitih arheoloških nalaza posebno se, svojim značajem, izdvaja impozantan kameni spomenik s reljefom boga Silvana. Posebno mjesto, pri razmatranju dosadašnjih rezultata arheoloških istraživanja na lokalitetu Gradac u Uzdolu, pripada nalazima od keramike. Zbog bogatstva formi, različitih načina izrade i ukrašavanja, jasno da pripadaju ranim - prapovijesnim periodima ovoga kraja.

Druga faza arheoloških istraživanja, provedena na lokalitetu Gradac od 3. - 18. listopada 2017. godine, podrazumijevala je:

- nastavak istraživanja antičke arhitekture ostaci koje su, u značajnom obimu, istraženi i registrirani već tijekom I. faze i

- otvaranje sonde, kako bi se došlo do slojeva prapovijesnih kultura registriranih kroz raznovrstan keramički materijal do kog se došlo u okviru prethodne istraživačke kampanje.

Rezultat je bio otkriće:

- dijelova rimske arhitekture u koju je, na sjevernoj strani bila ukomponirana

- kasnoantička bazilika s baptisterijem i krstionicom križnog tlorisa ukopana u podnicu

- bogat pokretni arheološki materijal: fragmenti kamene plastike, željezna oruđa i oružja, nakit i keramika

- prapovijesne arhitekture – stambeni objekti iz kasnog brončanog doba i bogati keramički nalazi

Treća faza arheoloških istraživanja na lokalitetu Gradac provedena je u vremenu od 23.7. – 3.8. 2018. godine. Cilj istraživanja: Istraživanja crkve (pronađene u drugoj fazi istraživanja u listopadu 2017.) bio je prioritetni cilj ove faze istraživanja.

Kako je tijekom ove, ali i prethodne istraživačke faze, potvrđen kontinuirani razvoj ovog lokaliteta od najranijih prapovijesnih perioda, točnije eneolitika ca 2300 g. pr. Krista pa do kasne antike, 5. st. po Kristu, nije potrebno posebno naglašavati o kakvom se značajnom arheološkom lokalitetu ovdje radi.

Četvrta faza arheoloških istraživanja na lokalitetu Gradac provedena je u vremenu listopad-prosinac 2021.god. U okviru ovih istražnih radova i projekta Via Dinarica aplicirali smo dva projektna prijedloga prema UNDP-u:

- Novi dodir antike i
- Zaštita arheoloških nalazišta antička cisterna Gradac.

Oba projekta su odobrena za sufinanciranje od strane UNDP-a.

9.2. Via Dinarica - Novi dodir antike

Projekt se provodi na području Općine Prozor-Rama, a lokacije projektnih aktivnosti (grad Prozor i lokalitet Gradac-Ljubunci) nalaze se uz trasu Bijele staze Via Dinarice u ovoj općini. Ljubunci – Gradac je arheološko nalazište na nadmorskoj visini oko 900 m, od općinskog središta je udaljeno 12 km, od staze Via Dinarica zračno oko 1 km, a putom okolo oko 8,5 km. Aktivnosti koje se provode na projektu su:

- uređenje lokaliteta kod arheološkog nalazišta Gradac-Ljubunci,
- uređenje platoa,
- izgradnja objekta recepcije za turističke posjete.

UNDP je proveo javnu nabavku u skladu sa važećim propisima za odabir izvođača radova za uređenje platoa, uređenje puta, izgradnju objekta recepcije, te uveo izvođače u posao i osigurao nadzor za praćenje izvođenja radova. Na projektu Novi dodir antike sa provedbom projektnih aktivnosti krenulo se u 2021.god., a dio aktivnosti se prenio i na 2022.godinu.

9.3. Zaštita arheoloških nalazišta antička cisterna Gradac

Projekt se provodio na području Općine Prozor-Rama, a lokacije projektnih aktivnosti (grad Prozor i lokalitet Gradac-Ljubunci) nalaze se uz trasu Bijele staze Via Dinarice u ovoj općini.

Ljubunci – Gradac, arheološko nalazište na nadmorskoj visini oko 900 m, od općinskog središta je udaljeno 12 km, od staze Via Dinarica zračno oko 1 km, a putom okolo oko 8,5 km.

Općina Prozor - Rama, uz suglasnost Zavoda za zaštitu kulturno povijesnog naslijeđa, do sada je provela četiri faze istražnih radova na arheološkom nalazištu Gradac kod Ljubunaca - Uzdola, općina Prozor – Rama.

Budući da projekt ulazi u područje arheološkog nalazišta općina je dobila potrebnu suglasnost od strane Zavoda za zaštitu kulturno-povijesne baštine HNŽ/K. Projektne aktivnost:

- pripremno završni radovi: raščišćavanje lokacije i iskopine starog bunara, uklanjanje nestabilnih dijelova zidina od kamena i ostalo, nabava izrada i postavljanje reklamne table od aluminijskog lima debljine 2mm, dimenzija 200x150 cm,
- radovi na obnovi dijela kamenog zida: nanošenje i obrada prvog sloja cementnog bijelog materijala u minimalnoj debljini 2 cm, uređenje i zidanje kamenog zida debljine 60 cm i promjenljive visine od 0,60 do 1,5 m,
- obnova prostornih lukova: nabavka materijala i izrada drvenih remenata promjera cca 1,5m, oslonjenih na drvene trupce visine cca 1,5m, nabavka materijala i pokrivanje daske debljine 48 mm preko cemenata, čišćenje i zidanje kamenog luka prostornog debljine 30-60 cm i prosječne dužine 220 cm,
- natkrivanje slobodnog dijela iskopine: nabava i izrada prostornog krovnog nosača od čeličnih provila 100x3 i 50x50x2mm, debljine 2 i 3 mm, nabavka materijala i izrada krova od „LEKSAN“ ploče debljine 6mm i dužine 6,0m.

9.4. Jačanje turističke prepoznatljivosti Ramskog jezera

Kroz projekt „Jačanje turističke prepoznatljivosti Ramskog jezera“ planirano je uređenje turističke infrastrukture na jednom dijelu obale Ramskog jezera i promoviralo ovo turističko područje. Lokacija provedbe projekta jedna je od posjećenijih i popularnijih od strane turista – kupaca, sportskih ribolovaca, biciklista, trkača i sl.

Projekt kandidiran Ministarstvu trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K. Odobreno sufinanciranje u iznosu od 10.000,00 KM.

9.5. Uređenje informativnog centra u Prozoru, atraktivne staze i vidikovca na lokalitetu Zahum

Kroz ovaj projekt uredio bi se informativni centar u gradu Prozoru.

Uređenjem puta i rekreativne staze na lokalitetu Zahum koji su turistički već prepoznatljivi kao i uređenjem vidikovca i izgradnjom nadstrešnice, proširila bi se i poboljšala turistička ponuda, kako za lokalno stanovništvo i šire, kao i za bicikliste, izletnike i druge skupine.

Na Zahumu je otvoren Dom Dive Grabovčeve, spomenik s kulturnim, povijesnim, sociološkim i duhovnim značenjem za ramski kraj. Svake se godine nakon otvaranja Doma Dive Grabovčeve, 1. svibnja nastavlja već tradicionalno druženje mještana i okolnih župa Rame, a i šire.

Planirane aktivnosti projekata su:

- uređenje i opremanje informativnog centra u Prozoru,
- uređenje puta i rekreativne staze na lokalitetu Zahum,
- izgradnja vidikovca/nadstrešnice na Zahumu.

Projekt kandidiran Ministarstvu trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K i Turističkoj zajednici HNŽ/K. Nije odobreno sufinanciranje.

9.6. Postavljanje turističke signalizacije na području općine Prozor-Rama

Kroz ovaj projekt postavila bi se turistička signalizacija u gardu Prozoru i ostalim turističkim odredištima u Prozor-Rami.

Turistička signalizacija je bitan segment. Postavljanje turističke signalizacije na vidna mjesta na putnim pravcima iz kojih turisti dolaze, sa oznakama najatraktivnijih destinacija i njihovom točnom udaljenosti od centra grada, omogućava posjetiteljima jednostavniji i brži dolazak do željenog mjesta.

Projekt kandidiran Ministarstvu trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ/K i Turističkoj zajednici HNŽ/K. Nije odobreno sufinanciranje.

10. Radionice i druge aktivnosti vezane za turizam u organizaciji i realizaciji Službe:

- Povjerenstvo za ruralni razvitak općine Prozor-Rama je prema Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede HNŽ poslalo primjedbe i sugestije na Nacrt strategije ruralnog razvitka HNŽ 2021.-2027.godina. Također sudjelovali na sjednicama Odbora za Ruralni razvitak, kao i na finalnoj sjednici za Strategiju ruralnog razvitka, na kojoj je povjerenstvo općine Prozor-Rama ponovno iznijelo primjedbe i sugestije, koje su jednim dijelom vezane i za turizma i turističke usluge.
- Predstavnici općine Prozor-Rama sudjelovali na radionici za predstavnike JLS koju je organizirao UNDP za projekt Via Dinarica; pregled razvojnih mjera, projekata, financijskih i operativnih praksi, primjer najbolje prakse i primjenjenih metodologija, unaprjeđenje postojećih grant sredstava uključujući i razvoj turizma u prirodi.
- Predstavnici općine Prozor-Rama sudjelovali na završnoj konferenciji Via Dinarica: Staze zelenog i održivog razvoja. Na ovoj konferenciji okupili su se učesnici u dosadašnjim aktivnostima Via Dinarica projekta, partneri iz BiH i regije, kao i njeni korisnici, te su predstavljeni rezultati projekta, poteškoće, ali i pozitivne priče o poslovanju u uvjetima koje je donijela pandemija COVID-19, te uspješna partnerstva na stazama Via Dinarice.

11. Razvojni problemi i razvojne mogućnosti oblasti turizma na području Prozora - Rame

Turistička ponuda općine Prozor-Rama još uvijek nije potpuno definirana, iako ima mogućnosti za razvoj ekoturizma, kulturnog turizma, agroturizma, ribolovnog i lovnog turizma, sportsko rekreativnog pa i vjerskog. Obzirom na tradiciju i organiziranje građana u brojna udruženja, sadašnji rad u turizmu se ipak svodi na entuzijaste koji ulažu velike napore da bi se iskoristila prirodna ljepota ovih krajeva i resursi sa kojima raspolaže ova općina. To je više nego dobar temelj za razvoj turističkog proizvoda, te čitav niz aktivnosti koje turistički radnici te stanovništvo ovoga kraja može ponuditi potencijalnim gostima. Mogućnosti imamo za čitavim nizom aktivnosti na pojedinim turističkim odredištima, na kojim se mogu nuditi domaći proizvodi počevši od proizvoda poljoprivrede i voćarstva, do stočarskih proizvoda i prerađevina iz kućne radinosti danas popularno nazvano agro i etno turizam. Kreiranje i iskorištenje turističkog proizvoda Općine traži zajednički rad javnog i nevladinog sektora, uz neophodna ulaganja poduzetnika koji bi svoj biznis mogli temeljiti na razvoju turizma. U Općini pored nabrojanog i kroz neiskorištene turističke potencijale; Strateški ciljevi općine Prozor – Rama je očuvan okoliš i prostor, a polazište ovog strateškog cilja nalazi se u objektivnom vrijednovanju prirodnih i društvenih resursa među kojima se ističu:

- Zemljopisni položaj te bogata i raznolika prirodna i kulturna baština svrstavaju općinu Prozor-Rama u sam vrh atraktivnih destinacija na ovim prostorima.
- Očuvana prirodna baština kao preduvjet za razvoj turizma s naglaskom na ruralna područja
- Ljudski faktor i primjena novih tehnologija na svim područjima s naglaskom na ekološkim komponentama i izvornosti proizvoda.

Posebnu kvalitetu naše prirodne sredine čini obilje i raznovrsnost voda, površinskih vodotoka i jezera. I pored primjera koji narušavaju prirodnu sredinu, raznovrsnost i bogatstvo šuma, rijeka, te biljnog i životinjskog svijeta uz složenost reljefne strukture daju prostoru naše Općine potrebite pretpostavke za zdrav život i sve preduvjete za razvoj turizma, lova, ribolova i različitih rekreativnih djelatnosti.

Problemi i potrebe povezane s turizmom koji su planiran kao prioritet u novoj Strategiji razvoja Općine 2021-2027

RAZVOJNI PROBLEMI/IZAZOVI	RAZVOJNE PERSPEKTIVE I POTREBE OPĆINE PROZOR-RAMA
Nedovoljno vrjednovanje prirodne i kulturne baštine i prostora Nedovoljan broj i nedostatna kvaliteta smještajnih kapaciteta Nedostatan udio tradicionalnih domaćih proizvoda u turističkoj ponudi Nedovoljna prepoznatljivost područja općine Prozor-Rama Neiskorištenost prirodnih ljepota područja Općine	Odgovarajuća valorizacija prirodnih i kulturnih atrakcija te prostora vodeći računa o uravnoteženom i održivom razvoju i zaštiti Izgradnja smještajnih kapaciteta ok značajnih turističkih područja Obogaćivanje turističke ponude Izgradnja brenda općine Prozor-Rama Turistički razvoj unutrašnjeg/ruralnog područja Povećanje udjela domaćih proizvoda u turističkoj ponudi područja Općine „Zavičaj na tanjuru“

ZAKLJUČAK

Svjetska gospodarstva u stalnoj su prilagodbi novim ekonomskim mogućnostima i vrijednostima. Značenje turizma za svjetsku ekonomiju odavno je prepoznato i korišteno. I u Bosni i Hercegovini turizam dobiva sve više sudionika, iako regulativa, koja je zadaća države i njenih nižih sastavnica (entiteta, županija, gradova i općina) nije na razini. Neuređen zakonodavni okvir svakako je zapreka sistemskom pristupu turizmu u svakoj sredini. Tijekom 2020./2021, turizam je na globalnoj razini doživio veliki pad sa teškim posljedicama po gospodarstvo, kao posljedica pandemije korona virusa. Sve su to bili otežavajući faktori za turizam uopće, također i na području općine Prozor – Rama.

Mogućnosti razvoja turizma u našoj općini oslanjaju se na postojanje značajnih resursa u oblasti prirodnih ljepota, kulturno povijesne baštine, spremnosti stanovništva na bavljenje turizmom. Poboljšana promidžba za postojeće turističke vrijednosti, poboljšana znanja domaćina i općenito poboljšana svijest za turističke mogućnosti, uz poboljšane infrastrukturno stanje u Općini može doprinijeti boljim efektima od turizma.

Projekti opisani u ranijim poglavljima (Međunarodni projekti u okviru prekogranične suradnje, Projekt arheoloških iskapanja, Via Dinarica II faza u sklopu kojeg se realizira projekt prema UNDP-u „Novi dodir antike“, projekti izrade nekoliko profesionalnih video prezentacija turističkih vrijednosti Općine, projekt izrade kvalitetnog turističkog vodiča, projekti edukacija i slično) kao i infrastrukturni radovi koji se izvode širom općine Prozor – Rama doprinose boljoj iskoristivosti turističkih potencijala.

Potrebno je nastaviti planski podržavati programe i projekte koji su usmjereni ka daljnjem razvoju turizma, a sve s ciljem podizanja ukupne turističke ponude naše Općine na višu razinu. Neophodno

je nastaviti izgradnju infrastrukture i u urbanom ali i u ruralnom dijelu Općine, kako bi se turističkim radnicima pomoglo u njihovoj teškoj borbi za posjetitelje i potrošače.

Također je potrebno osnažiti sadašnji Ured za turizam pri Agenciji za lokalni razvoj Prozor – Rama, jer se suradnjom sa Turističkom zajednicom HNŽ-a nisu postigli nikakvi rezultati u oblasti turizma u ovoj općini.

Posebno poboljšanje uvjeta dobilo bi se utvrđivanjem stabilne razine Ramskog jezera tijekom ljetnih mjeseci, te ovo treba biti zadaća svih onih koji tome mogu doprinijeti.

Iako se sa razine općine Prozor – Rama teško može utjecati na kretanja u turizmu i na uvjete za turizam na razini cijele Bosne i Hercegovine, ipak postoje mjere i aktivnosti lokalnog karaktera koje mogu rezultirati boljim uvjetima za još značajnije turističke iskorake u općini Prozor-Rama, uz dodatne pozitivne efekte na trgovinu i ugostiteljstvo, na ekološku poljoprivredu, na domaću radinost, male obrte, na očuvanje okoliša, te na sve druge oblike gospodarstva u našoj općini.

Šef Službe:
Josip Juričić, dipl. oec.